

233098

49.

A KISBIRTOK
HITELREFORMJA

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL

AZ ERDÉLYI RÉSZEKRE

IRTA

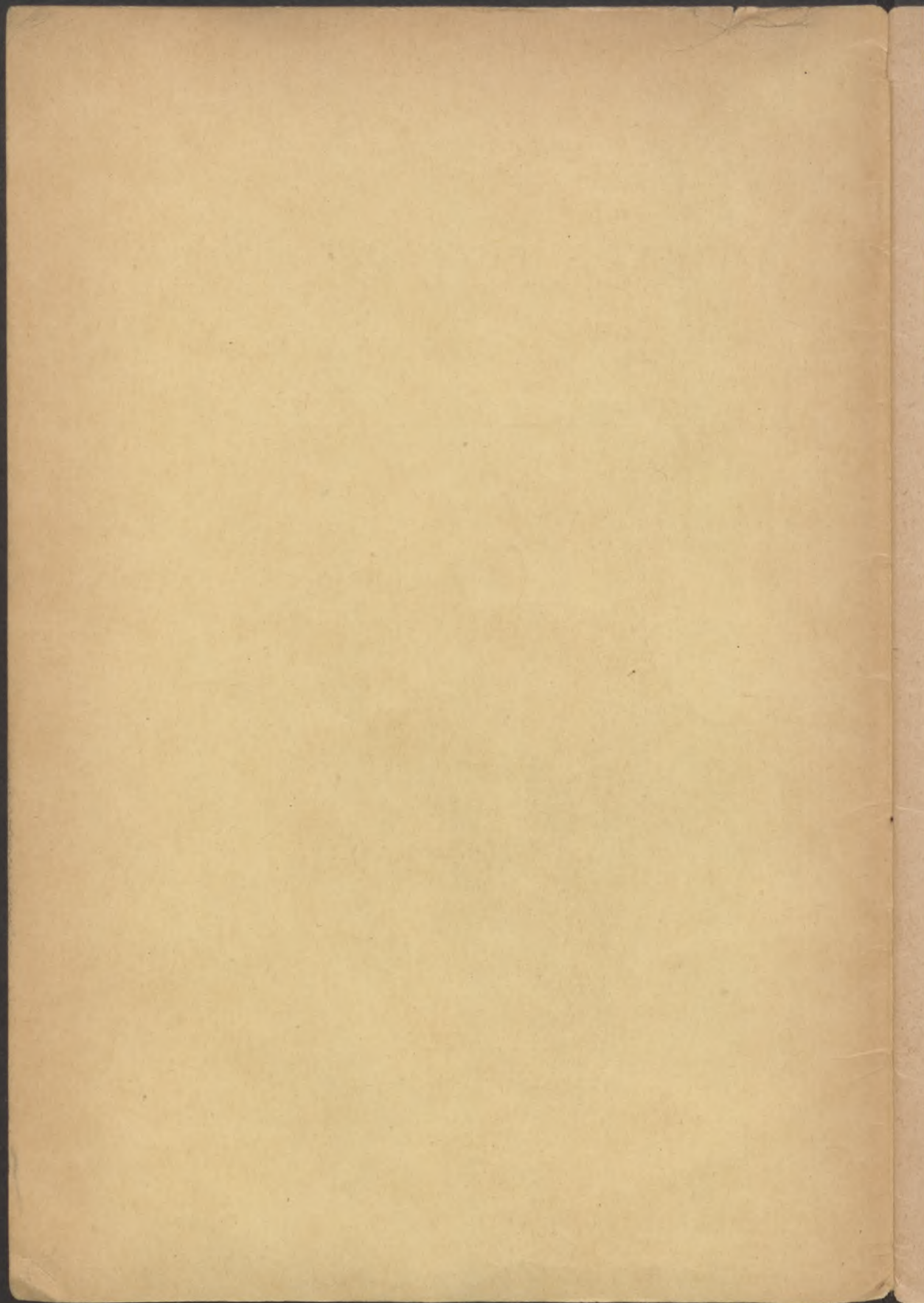
Dr. BODOR ANTAL

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1905

A KISBIRTOK HITELREFORMJA

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL

AZ ERDÉLYI RÉSZEKRE

IRTA

Dr. BODOR ANTAL

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1905

Cam.
1725a

Különlenyomat a «Magyar Gazdák Szemléje» 1905. évi jan.—febr.

havi füzetéből.

233098

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növedéknapló
1905. év 276. sz.

A KORUNKBAN rohamosan fejlődő gazdasági élet a termelési tényezők egyöntetű működését kívánja meg. A hol ez az összhang hiányzik s a természeti erők csak mostohán működnek, hol a szükséges szellemi és testi munkaerő silány, vagy megfelelő tőke nem áll a termelő rendelkezésére: ott előbbutóbb beáll a gazdasági válság, melynek romboló hatását lehet ugyan egy ideig átmeneti intézkedésekkel enyhíteni, ámde az ismétlődő rázkódtatások alapjaiban ingatják meg az államot és társadalmat, mely a haladó kor uralkodó közgazdasági eszméit megérteni nem tudta.

Hazánkban, hol a természet rendszerint oly bőségesen tárja föl gazdag kincseit s az emberi ész és munkaerő fokozott tevékenységet fejtenek ki: a harmadik tényező, a tőke, melyre a fejlődő gazdasági életben egyre fontosabb szerep jut, még nem tudott minden téren harmónikusan beleilleszkedni működési körébe.

Ennek oka abban a gyors és gyökeres átalakulásban keresendő, mely évszázadok óta trespedő gazdasági életünket az utóbbi évtizedekben rohamosan föllendítette s lehetővé tette, hogy egyes kezekben óriási tőkék halmozódjanak föl, emellett azonban nem gondoskodott arról, hogy megfelelő hitelintézmények létesítése által a csaknem gyümölcsözetlenül heverő tőkék oda kerüljenek, hol azokra a termelés elősegítése céljából legnagyobb szükség van.

A nagy nemzeti újjászületés, az ősiség és jobbágyság megszűntetése s más korszakalkotó reformok által politikai, közgazdasági és társadalmi téren egyaránt gyökeres változásokat okozott s egyes társadalmi osztályok fölvirágoztatása mellett másoknak hanyatlását mozgította elő.

És hihetetlen, de szomorú igazság, hogy legkárosabb hatást épen a földműves osztályra gyakorolt, amely pedig a jobbágyság eltörlése által földhözköttöttségéből szabadulva s vagyonának korlátlan urává válva, a birtokjogi átalakulásnak legtöbbet köszönhetett. A földesura patronátusa alól kikerült s önrendelkezési joggal fölruházott paraszt kellő önállósággal, műveltséggel nem bírva, szabadságával élni, az érdekek harezában saját erején megállani nem tudott s a szabadságharcz nagy veszteségei, az elnyomatás korszakának nehéz megpró-

bálatásai, rossz termések, majd a mezőgazdaság Európaszerte dúló válsága csekély forgó tőkéjétől egészen megfosztották s egyre nagyobb mérvű eladósodásba kergették.

E szellemileg és anyagilag még erőtlen és szervezetlen társadalmi osztály teljes mértékben áldozatul esett a nagytőkének, mely a helyes közgazdasági érzék hiányában nagy hatalmával akaratlanul is a kisbirtokos osztály anyagi romlását idézte elő, úgyhogy a nemzet zömét alkotó földműves osztály a viszonyainak megfelelő alkalmas és olcsó hitel hiányában s az ennek folytán elterjedt uzsora miatt a legveszedelmesebb gazdasági válság előtt áll.

A válság tünetei legszembetűnőbb mértékben mutatkoznak s a hitelviszonyok általában legkedvezőtlenebbek az erdélyi részekben, hol pedig a föld termőereje s a lakosság munkaképessége fizikai okokból is csekélyebb lévén, a harmadik termelési tényezőnek, a tőkének fokozott mértékben kellene funkcióját teljesítenie.

A kisbirtokos hiteligényeit ez országrészben majdnem kizárólag a nagy haszonra dolgozó vidéki takarékpénztárak, népbankok és magántőkepenzések elégitik ki s kölcsöneik után rendszerint oly nagy uzsorakamatot szednek, hogy annak fedezésére a földbirtok csekély jövedelme nem elegendő.

Ez az oka annak, hogy a kiskazda a föld hozadékánál kétháromszor nagyobb kamatokat jövedelméből fizetni nem tudva, azokat újabb kölcsönökkel fedezi, melyeknek növekvő súlya alatt előbb utóbb leroskadva, családjával együtt hajléktalanná, földönfutóvá lesz.

A válság, melyet nem annyira a termeléshez szükséges tőke abszolút hiánya, mint inkább a tőkék czélszerűtlen elhelyezkedése s a megfelelő hitelintézetek hiánya idézett elő, a legkomolyabb aggodalomra ad okot s az államnak és társadalomnak egyaránt kötelességévé teszi a válság okainak vizsgálatát és a bajok megfelelő orvoslását.

Ez értekezés czélja az erdélyrészi kisbirtokososztály gazdasági állapotának s hitelviszonyainak beható tárgyalása után reámutatni a válság okaira s ama eszközökre és módokra, melyek által a nemzet zömét alkotó osztály gazdaságilag talpraállítható.

Önként értetődik, hogy e fontos közgazdasági kérdés tárgyalásánál az eladósodás mérvének megállapítása végett nagyszámú és pontos adatokra van szükség — azonban a czélnek megfelelő országos hitelstatisztika mindezideig hiányzik.

Hogy a statisztikai hivatal megfelelő alapos hitelstatisztikát az irányadó körök és szaklapok sürgetése daczára mindezideig nem készített, ennek oka ama csaknem leküzdhetetlen nehézségekben keresendő, melyek egy ily kimerítő és megbízható hitelstatisztika összeállítását akadályozzák.

A statisztikai hivatal e téren tett ugyan már kísérleteket s évkönyveiben újabb kimutatásokat közöl a megelőző évben telekkönyvileg bekebelezett és törölt jelzálogos kölcsönökről, de a kiindu-

lasi pont hiányozván, az összes terhek álladéka ki nem számítható, legfeljebb az évenkénti teherapadásra, vagy emelkedésre lehet belőle következtetni.

A statisztikai hivatal továbbá a pénzüintézetek által az 1894-ik üzletévről beszolgáltatott adatok alapján a milleniumi kiállítás alkalmaiból kiadta a hitelintézetek országos statisztikáját, de e munka, bár becses adatokat foglal magában a budapesti és vidéki pénzüintézetek nagyarányú fejlődésére vonatkozólag, ámde megközelítőleg sem nyújt fölvilágosítást arról, hogy a kimutatott kölcsönökből mennyi a kisbirtokos osztály jelzálogi terhe, mennyi a személyi hitele és a birtokok milyen arányban vannak megterhelve?

Egészen megbizhatatlanok a kölcsönök kamatlábjára vonatkozó adatai, melyek szerint nyolcz százaléknál magasabb kamatot egyetlen intézet sem szedett: hiszen a valóságban a vidéki pénzüintézetek túlnyomó többsége minimális 8—10 százalékon alul nem is dolgozik. Minthogy az adatokat az intézetek maguk szolgáltatták be, önként értetődik, hogy az ellenőrizhetetlenség tudatában a törvény által tiltott nyolcz százaléknál nagyobb kamatot egyik sem vallott be.

A munka továbbá, már céljánál fogva sem terjeszkedett ki a magán tőkepénzesek és külföldi intézetek által nyújtott kölcsönökre, a kisbirtok megterhelését pedig ezen adatok figyelembevétele nélkül helyesen megállapítani nem lehet.

Míg megfelelő pontos összeírás alapján elkészül Magyarország kimerítő hitelstatisztikája, mely hivatva lesz vidékenként és egyénenként termelési csoportok szerint kimutatni az eladósodás mérvét, a kölcsönök természetét és kamatlábját, addig is szolgáljon a következők alapján az erdélyrészi kisbirtokososztály alább adandó hitelstatisztikája, mely ugyan a részletező adatok hiányában inkább csak az osztály vagyonmértékének tekinthető.

A kisbirtokos fogalma alá vonva a 100 holdnál kisebb birtokok tulajdonosait, kitűnik, hogy ez osztály vagyon- és tehertételei a következő arányban állanak egymáshoz:

1. Az erdélyrészi kisbirtokososztály tulajdonát képező 4,154.800 katasztrális holdnyi földbirtok értéke — a 6·5 százalék erdőnek 40 koronával, egyéb ingatlanoknak 140 koronával számítva holdját — összesen 555,672.000 korona. Ellenpróbaképen szolgáljon az adóalapon konstruált alábbi becsérték: Erdélynek 9,909.000 kat. holdnyi s 1900. évben 5,231.000 korona földadóval megrótt termő területéből 60 százalék jut a korlátlan forgalmú ingatlanokra s ezeknek csak 38 százalékát képezi a kisebb értéket képviselő erdő, szemben a korlátolt forgalmú birtokokkal, melyeknek 66 százaléka esik erdőre. Tehát az összes ingatlanok 60 százalékát tevő korlátlan forgalmú birtokokra a földadónak legalább 70 százaléka, vagyis 3,661.700 korona számítható. A korlátlan forgalmú ingatlanokból a kisbirtokos osztály tulajdonát képező 4,154.800 kat. holdra aránylagosan 2,489.956 korona adó jut s tekintve, hogy a kisbirtokoknak csak 6·5 százaléka erdő, így ez osztály tulajdonában levő értékesebb

földek adótöbblete ezimén nyugodtan lehet legalább 288,404 koronát venni s így a kisbirtok összes adója 2,778,360 korona.

Rendszerint az adó százszorosa vétetik a becsértéknek, mint-hogy azonban a pénzügyminiszterium által az adóreform céljából készített statisztikai munkálat adatai szerint az adó százszorosát a holdankénti haszonbérjövedelem alapján megállapítható s realisabb becsérték — különösen a kisbirtokoknál, melyek iránt a kereslet a népesség szaporodása folytán egyre növekszik — megyénként kétháromszorosan is fölülhaladja: ennél fogva ily nagy területre vonatkozólag, hol a differenciák egymást amúgy is kiegyenlítik, nyugodtan vehető föl átlagban a földadó kétszázszorosa, vagyis 555,672,000 korona az erdélyrészi kisbirtokok becsértékéül.

2. Az erdélyrészi kisbirtokosok tulajdonát képező házak értéke ca. 100,000,000 korona. Az 1900 évre kirótt 1,050,000 korona házosztályadó kétszázszorosa alapján a házosztályadó alá eső ingatlanok értéke 210,000,000 korona, melyből minimális számítással is legalább 100,000,000 koronát a kisbirtokos osztályra lehet számítani.

3. Az 1895. évi mezőgazdasági statisztika szerint a háziállatoknak, úgymint: szarvasmarha, juh, sertés, ló stb-nek 210,912,000 koronányi értékéből a kisbirtokos osztályra 184,902,000 korona esik.

4. Ugyancsak az 1895. évi mezőgazdasági statisztika szerint a 10,000,000-ból a kisbirtokososztály tulajdonában levő 8,000,000 darab gyümölcsfa értéke a 2 korona = 16,000,000 korona.

5. 100,000 darab méhkasból ez osztályra eső 83,300 darab kas értéke a 10 korona = 830,000 korona. Tehát a lényegesebb ingó és ingatlan vagyon értéke = 857,332,000 korona.

A teher tételek között:

A) Az erdélyrészi takarékpénztárak- és bankoknak a kisbirtokososztályllyal szemben fennálló összes jelzálogos-, váltó-, kötvény-, stb. kölcsön követeléseit ca. 200,000,000 koronát tesznek. E 153 intézetnek ugyanis 1903. évben összes kölcsönköveteléseit 289,393,900 koronában állottak fenn. Tekintve, azonban, hogy Erdélyben a lakosság 80 százaléka mezőgazdasággal foglalkozik s a korlátlan forgalmú ingatlanok 68 százaléka kisbirtok, tekintve továbbá, hogy a közép- és nagybirtokosokat elsősorban a budapesti és külföldi jelzálog-bankok látják el kölcsönökkel s az amúgy is kezdetleges ipar- és kereskedelem hitelszükségleteit az Osztrák-Magyar Bank és a nagyobb budapesti intézetek fiókjai elégítik ki s a nagyszámú és kis-kaliberű vidéki takarékpénztárak kölcsönei túlnyomólag a kiscgazdák által vétetnek igénybe, a kiscgazdák kölcsöneire nyugodtan számítható 200,000,000 korona.

B) Az országos központ kötelekébe tartozó községi szövetkezetek kölcsöneire 7,000,000 korona vehető föl. A központi szövetkezetek 1903. évi üzleti jelentésében a vidéki fiókok által kihitelezett kölcsönök összege ugyan nincs kitüntetve, csupán törzs- és takarékbetéteiké, de mert országos átlagban a központ ugyanannyi hitelt nyújtott a tagok részére, mint a mennyit saját tőkéik tettek, így a

4,248,030 korona törzs- és takarékbetétnek megfelelően ca. 8,500.000 koronára tehető az általuk kihitelezett kölcsönök összege, melyből levonva a nem mezőgazdasági célokra nyújtott ca. 1,500.000 korona kölcsönt, kikerül a fönti 7,000.000 korona.

C) A központ kötelékébe nem tartozó szövetkezetek kölcsöneiből a kisgazdákat ca. 25 millió korona terheli. E szövetkezetek összes kölcsöneit 40 millió koronára tehetni, jöllehet az ezekre vonatkozó adatok meglehetősen hiányosak. Az 1904. évi pénzügyi statisztika e czimen 32 millió koronát mutatott ki, melyből levonva a központ kötelékébe lépett, vagy részvénytársasággá átalakult intézetek kölcsöneit s hozzáadva a kilencz évnek megfelelő gyarapodást, hozzávetőleg ugyanez a szám kerül ki. Egészen pontos adataink csak a Raiffeisen-féle százsz szövetkezetekről vannak, melyeknek 89 fiókintézete 1903-ban 4,469.389 korona kölcsönrel rendelkezett. Más 11 százsz szövetkezet pedig 23,500.000 korona kölcsönt képviselt. Ez intézetek nagyrésze a kisexisztenciák s különösen a kisgazdák körében működve, kölcsöneikből a kisbirtokos osztályra helyesen számítható 25 millió korona.

D) A Magyar Jelzáloghitelbanknak 1903-ban Erdélyben elhelyezett 15,549.000 korona kölcsönéből a kisbirtokososztályra ca. 500.000 korona esik.

E) A Kisbirtokosok országos földhitelintézetének 1903-ban Erdélyben elhelyezett 1,617.150 korona kölcsöne egészen ide számítható.

F) A magántőkepenzesek, alapítványok stb. bekebelezett kölcsönköveteléseiből a kisbirtokosokra ca. 30 millió korona számítható. Ez összeg a következő számítás alapján kerül ki: Az erdélyi részekben 1899-ben 10 százalékos tőkekamatadóban 370.786 korona vettettet ki s ez megfelel 3,707.860 korona kamatjövedelemnek, illetve 7.5 százalékos kamatozás mellett 50 millió korona kölcsöntőkének. Erdély specziális gazdasági és hitelviszonyainak figyelembe vétele mellett ez összegből a kisbirtokos osztályra ca. 30 millió korona számítható.

A fentieket összegezve, az erdélyrészi kisbirtokos osztály 857 millió koronányi kipuhatható vagyonát 264 millió korona adósság terheli, tehát a kisbirtokosok 460 ezer gazdaságából egyre-egyre 1863 korona vagyon és 574 korona adósság esik.

Figyelmet érdemel továbbá a kölcsönök kamatlábának nagysága.

A kamatláb megállapításánál a magántőkepenzesek 30 millió korona bekebelezéses kölcsöne számításán kívül hagyandó, mivel ezeknek kamata ki nem puhatható s a rendelkezésre álló telekkönyvi adatok korántsem felelnek meg a valóságnak. Annyi bizonyos, hogy éppen ezek a legterheesebb föltételű kölcsönök, melyeknek jórésznél a törvény által megengedett 8%-os maximális kamat minimálisnak mondható.

A Kisbirtokosok Földhitelintézete és a Magyar Jelzáloghitelbank 4—5%-os záloglevélkölcsönei előnyösek és olcsók s a községi szövetkezetek szintén méltányos kamatra nyújtanak hitelt.

A központ kötelékébe nem tartozó szövetkezetek kamatairól megbizható adataink nincsenek, annyi azonban megállapítható, hogy a túlnyomó részüket képező szász nemzetiségű szövetkezetek eléggé olcsó kamat mellett nyújtanak kölcsönöket.

Legtöbb figyelmet érdemelnek a vidéki takarékpénztárak és bankok, mivel a legmagasabb kamatokat ezek szedik s a legtöbb visszaélés ezeknél fordul elő.

Annak megállapításánál, hogy egy intézet átlag milyen nagy kamatra dolgozik, legezélszerűbben alkalmazható az a módszer, mely szerint az intézet vagyonmérlegében kimutatott kölcsöntőkék összege arányba állíttatik a nyereségszámlában foglalt összes kamatjövedelemmel. Az így kikerülő összeg ugyan csak átlagszám, melyből a szedett maximális és minimális kamat sem tűnik ki, ámde jobb hiányában elfogadható s egy kis következtetéssel könnyen megállapíthatni, hogy az átlagban kimutatott kamatok minő határok közt mozognak; így például egy kisebb intézet, melynek 8% az átlagos kamatlába, a kölcsönök egyrészét bizonyára 6—7% mellett adja, míg más része után 10—12%-ot is számít.

A kölcsöntőke s kamatjövedelem egybehasonlításának módszerével kitűnik, hogy a 153 takarékpénztár és bank közül átlag

4%-ra dolgozott...	1	10%-ra dolgozott	25
5% " " " " " "	3	11% " " " " " "	15
6% " " " " " "	3	12% " " " " " "	15
7% " " " " " "	13	13% " " " " " "	5
8% " " " " " "	35	14% " " " " " "	4 intézet,
9% " " " " " "	26		

míg 8 intézetnek a helytelen mérlegelés miatt, vagy mert az illető intézet évközben alakult átlagos kamatlába e módszerrel helyesen megállapítható nem volt.

Tehát az intézetek közül csak 55, az egésznek $\frac{1}{3}$ -a dolgozott 8%-ra, illetve ennél alacsonyabb kamatra, míg $\frac{2}{3}$ -a a törvény által tiltott 8%-on fölüli, 39 intézet épen 11%-on fölüli átlagos kamatot szedett.

★

A statisztika számadataiban kifejezésre jutó megdöbbentő igazságok szomorú világot vetnek az erdélyi kisbirtokos osztály gazdasági helyzetére, nagymérvű eladósodottságára és a széltében elterjedt uzsorára.

Ez osztály 857 millió koronát tevő összes ingó és ingatlan vagyonát 264 millió korona, tehát 31%-nyi, csupán ingatlanainak értékét 50%-nyi adósság terheli, nem is véve számításba a magánhitelezők által nyújtott személyi kölcsönöket, árúhitelt, melyeknek az adatok hiányában meg nem állapítható s a statisztikába föl sem vett összege bizonyára sok millió koronát tesz.

A fönnebb közölt statisztikai adatok átlagszámokat foglalván magukban, csak abban az esetben volnának a gazdasági állapotok hű tükrői, ha egyenlő vagyoni viszonyok között élő egyénekre vonatkoznának.

Ez átlagszámok azonban igen nagy számbeli különbségek eredményei, minthogy a nép gazdasági viszonyai vidékenként és nemzetiségek, sőt egyének szerint is fölötte különbözők.

Szász vidékeken, hol a kétgyermekrendszer a birtokok eldarabolását megakadályozza, a nép szorgalma és takarékosága folytán a jólét és vagyon sokkal nagyobb s az adósság kevesebb, mint a székely, vagy az oláh lakosság között, hol emberöltőnként hét-nyolcz gyermek osztozkodik a kis családi vagyon fölött.

Egyes vidékekkel szemben, hol a kisbirtokos megfelelő nagyságú és tehermentes vagyonnal rendelkezik, helyenkint a lakosság vagyonának feléig, kétharmadáig is el van adósodva.

A statisztika szerint egy parasztgazdaságra átlag 1863 korona ingó és ingatlan vagyon és 574 korona adósság jut. Eltekintve attól, hogy vidékenként, főleg a nagyobb életigények közt élő magyarságnál sokszor ennél is kisebb a vagyon és nagyobb az adósság: már a fönti átlagszámok egymagukban is kétségbeejtő következtetésekre vezetnek. Hiszen a mezőgazdasági termelésnél, a munka értékét nem számítva, a föld alig hoz napjainkban 5% tiszta hasznót, míg az adósságok kamatai és állandó természetű járulécai 10—15%-nál is többet tesznek ki, úgy hogy a míg a vagyonmérlegben látszólag némi tiszta vagyon szerepel, addig a vagyontöbblet csekély jövedelmét az adósságok nagy kamatai teljesen fölemésztik.

Ki kell mondani a kétségbeejtő igazságot, hogy a parasztbirtokosnak ingatlan vagyona után semmi haszna nincs és léte fentartásához szükséges csekély jövedelmét, mely alig elegendő arra, hogy belőle az állatnál valamivel különbül éljen, nem a föld hozadéka, hanem kizárólag saját verejtékes munkája szolgáltatja. Földjének tehát nem tulajdonosa, csak zsellérje és sorsa sokszor mostohább, mint az uradalmakban szolgáló napszámosoké. Azoknak munkabére biztosítva van, míg ő rossz termés esetében még befektetett munkája árát sem kapja meg s hogy családját az éhségtől megmentse, kénytelen birtokát újabb adósságokkal terhelni, melyeknek kamatait aztán már képtelen lesz megfizetni.

A pusztulásnak hathatós előmozdítója továbbá a telekkönyvi állapotok és birtokviszonyok rendezetlensége s ezzel kapcsolatban a végrehajtási törvény amaz intézkedése, mely szerint az ingatlan jutalékot terhelő tartozásért az egész ingatlan elárverezhető, ha annak kikiáltási ára a 400, illetve 1000 koronát meg nem haladja.

Hol a telekkönyvi állapotok rendezettek s az örökösársak a telekkönyvi vagyonközösséget idejében megszüntetik, ott a hitelezők nagyobb biztosítására szolgáló eme törvényes intézkedésnek nincsenek oly gyakori és káros következményei, mint nálunk, hol a nagy népszaporodás következtében a vagyon emberöltőnként hét-nyolcz felé oszlik s hol a nép tudatlansága, még gyakrabban az ingatlanokon bekebelezve levő terhek miatt a telekkönyvi megosztás a legritkább esetekben vitetik keresztül.

A parasztbirtokok nagymérvű eldarabolódása s ezzel a törpe

birtokok képződése gazdasági szempontból szintén fölötté káros. 1900. évben a magyar birodalomban levő 2·8 millió gazdaság közül 1,459,893, tehát 52⁰/₁₀₀ tartozott 2,550,172 hold területtel az öt holdnál kisebb törpegazdaságok közé, míg az Erdélyben levő 465,774 birtokból 218,389, azaz 47⁰/₁₀₀ volt törpegazdaság.

Az ilyen elaprózott birtok jövedelme egy egész család eltartására nem lévén elegendő, a gazdát egyéb keresetre utalja, a ki igen gyakran földjétől távol lévén elfoglalva, annak megfelelő műveléséről nem tud gondoskodni. A törpebirtokok továbbá olcsó törlesztéses kölcsönök födözeteül sem fogadtatnak el s így tulajdonosukat a sokkal drágább személyi hitel igénybevételére kényszerítik.

A birtokok helytelen megosztását és nagymérvű eldarabolódását bizonyítják az alábbi számok, melyek szerint az összes gazdaságok közül ⁰/₁₀₀-okban esett:

	Erdély	Magyarország
1 holdon aluli szántóföld nélküli birtokra	9·76	11·4
1 holdon aluli szántóföldes birtokra	7·8	10·6
1— 5 holdas birtokra	29·1	30·1
5— 10 „ „	21·8	20
10— 20 „ „	19·2	16·7
20— 50 „ „	10	8·5
50—100 „ „	1·3	1·3
100—200 „ „	0·3	0·4
200—500 „ „	0·2	0·2
500 holdon fölüli birtokra	0·17	0·29

A jelenlegi viszonyok, melyek között a kisbirtokosok hiteligényeit majdnem kizárólag a takarékpénztárak váltókölcsönei elégítik ki, könnyen végromlásba sodorhatják az egész társadalmi osztályt. E kisebb intézetek ugyanis csekély alap- és tartaléktőkéjüktől eltekintve, az üzleti tőkét a bizonytalan időre elhelyezett, bármikor fölmondható takarékbetétekből s a nagyobb budapesti intézetek által nyújtott visszleszámitolási hitel útján nyerik.

Főleg az utóbbi esztendőök nagy pénzbősége folytán a nagyobb intézetek hihetetlenül olcsó kamat mellett ajánlották tőkéjüket visszleszámitolásra s a vidéki intézetek a kedvező alkalmat fölhasználva, e hitelforrást a legnagyobb mértékben ki is merítették.

A folyton növekvő visszleszámitolás eddig a nagy pénzbőség mellett akadálytalanul történt, ámde mi lesz akkor, ha beáll a nyugateurópai pénzpiacra a válság s a visszleszámitolási hitel hirtelen megvonatik? Hát még, ha a betevők is visszakövetelik betéteiket?

E pénzintézetek megfelelő készpénzzel, vagy értékpapírral nem rendelkezve, kénytelenek lesznek jelzálogos és más reális jellegű kölcsöneiket fölmondani és perrel behajtani s a gazda, hogy birtokát az árveréstől megmentse, kénytelen lesz marha-állományát piacra vinni s a növekvő kínálat folytán potom áron elveszítegetni. Az értékén alól eladott állatok után pedig odavész a birtok is.

Főleg hegyvidéken, hol a kisgazdának marhaállományában nem forgótőkéje fekszik, mely szükség esetén redukálható, hanem egész

existenciája erre van alapítva — az állatállomány elvesztése teljes anyagi romlását idézné elő.

E könnyen bekövetkező veszélynek a nemzet zömét kitenni nem szabad, másfelől azt sem lehet tovább engedni, hogy a rövid lejáratú váltókra és kötvényekre adott kölcsönök Damokles kardjaként állandóan feje fölött lebegjenek s a politikai, vagy nemzetiségi tendenciájú intézetek eszközeiül szolgáljanak...

A fentebbiekben adattak elő amaz okok, melyek miatt a kisbirtokos-osztály a rendezetlen közterhek és adósságok súlya alatt görnyedve, az anyagi és ezzel karöltve az erkölcsi züllés lejtőjére jutott s azon szemmeláthatólag süllyedve, pusztulása komoly veszedelemmel fenyegeti az állam létalapjait is.

A falvakban nap-nap után pereg a dob s a sok küzdelemben belefáradt paraszt jajszó és köny nélkül nézi, hogy az árveréseken mint kerülnek egész házsorok, falvak 1—2 korona vételár mellett a népbankok és ügyvédi őrnökök kezébe: csak lelkében ég a keserűség, a boszú tüze, mikor itt kell hagynia szülőföldjét, mely nem tudott kenyeret adni neki.

A kiscgazdák szomorú csapatai napról-napra tömegesebben vonulnak a határ felé...

És a kivándorlók százezrei a hazára nézve rendszerint örökre elvesznek: odavész az a kis vagyon, mit magukkal visznek s az a milliókat érő munkaerő, mely más nemzet közgazdaságát, hadseregét fogja szolgálni.

Néha ugyan — a sors kedvezése folytán — egyik-másik meggazdagodik s a honvágytól üzve visszatér az ősi tűzhelyhez és szerzett tapasztalatait, vagyonát hasznosan értékesíti a haza javára, ámde ezerszer nagyobb azoknak száma, kik lerongyolva, anyagilag és erkölcsileg elzüllötten térnek vissza hazájukba, nem a honvágytól, hanem a külföld rendőrségétől hajtva, mely nem akarja börtöneit idegen állam alattvalóival megtölteni.

E világot látott s nyomortól elzüllött gyülevész nép gyűlölettel és égő boszúval tér vissza a szülőföldre, melynek mostoha gazdasági viszonyai őt földönfutóvá tették.

És nap-nap után halljuk, hogy ismeretlen tettesek fölgyújtják az erdőt, a falvakat s lázító beszédekkel lángalobbantják a nép szívében az elégtelenség szunnyadó tűzét.

És ropognak a csendőrök, a katonák fegyverei, foly a vér az utcán s a birtokos, kire a földosztó népitélet kimondatott, életét is félti saját véreitől.

Egész országban ég a föld és ég a boszú tüze a lelkekben. És e lángok napról-napra a nemzetvagyonnak millióit s a jobb jövőbe vetett reményeinket hamvasztják el.

Mindenki érzi, hogy a helyzet tarthatatlan és sürgős intézkedésekre van szükség.

Ámde nem erőszak kell ide, mely csak múltól fogjtja el a bajokat, hanem erő és akarat, államban és társadalomban a viszo-

nyok megjavítására. A földesúrnak nem futni kell a néptől, hanem közeledni hozzá tanácscsal, segítőkézzel; nem fegyverrel kell ellenük föllépni, hanem fegyvert kell adni kezükbe, melylyel győzni tudjanak a létért folytatott nagy küzdelemben.

A kultura és szeretet világosságát kell hinteni a nép közé, mely a világosság utáni sóvárgásában most a falvakat és a szenvedélyek tüzeit gyűjtja föl, hogy ennek lobogó lángjánál nyomorát és lelki sötét-ségét meglássák az arra hivatottak.

Ha már ég az ország és milliárdok pusztulnak oda, ám legyen e láng tisztító tűz és égjen porrá abban a nagyok nemtörődömsége, kapzsisága s a kicsinyek boszúvágya és aljas szenvedélyei.

Nagy csapások idejében megacézólosodik az erő és akarat egygyé forranak a széthúzó elemek s kicsinyes, önző célok helyett, felsőbb emberi szempontok lépnek előtérbe.

Elérkezett a tettek, az egyöntetű munka ideje, melyben a kisbirtokos osztály gazdasági reorganizációja végrehajtandó. A munka sikere azonban megkívánja, hogy a viszonyoknak megfelelő, jól átgondolt terv szerint hajtassék végre.

Ez értekezés sem zárkozhatik el ama föladat elől, hogy a válság okainak megállapítása után ne foglalkozzék behatóan a megoldási módokkal és eszközökkel.

Megállapítatván, hogy a válságos helyzet közvetlen és közvetett okai főleg a hitelviszonyok rendezetlenségében, a kisbirtokok nagymérvű földarabolásában s a végrehajtási törvénykönyv bizonyos intézkedésében rejlenek, az orvoslást is első sorban e téren kell nyújtani.

A parasztbirtokok eldarabolásának s a törpebirtokok képződésének megakadályozása, vagy legalább is korlátozása első sorban a törvényhozás föladata.

A megoldási módok közül figyelmet érdemel a törzsöröklési és paraszthitbizományi rendszer, mely az örökösödési törvény megfelelő módosításával vihető keresztül.

E szerint az egész gazdaságot egy gyermek, pl. a legidősebb, vagy az a fiú örökli, kit erre az örökhagyó kijelölt. Ez általános örökösnek kötelessége a többi testvérek részét meghatározott idő alatt készpénzben kiadni s addig is bizonyos minimális kamatot fizetni.

Elidegenítési, vagy terhelési tilalom helyett ezélszerűbb a tulajdonost arra kötelezni, hogy eladás esetében első sorban az örökös-társakat kínálja meg, kiknek ugyanannyi vételár mellett elővásárlási jog biztosítandó.

Ha az elsőszülött fiú gazdálkodni nem akar, a birtok a kisebb fiúra száll, ugyanolyan jogokkal és kötelezettségekkel.

A birtokhoz nem jutó örökösök, ha gazdálkodásra van kedvük, megfelelő telepítési akció által a gyéresebb lakosságú vidékekre vol-nának telepíthetők, hol bizonyos idő múlva a kiosztott földek tulaj-donosaivá válnának.

Ez öröklési rendszer hathatósan föllendítené iparunk és kereskedelmünket is. A birtokhoz nem jutó gyermekek ugyanis jórésztben ezekre a pályákra tolnának s idejekorán megfelelő nevelésben és szakoktatásban részesülve, kiváló és szakképzett iparosokká, jól fizetett munkásokká válnának.

Igaz ugyan, hogy a kisgazdák nagyrésze napjainkban is gyári munkássá, napszámossá stb. lesz, de csak akkor, ha már az utolsó párnát is elszedték feje alól s mint tönkrement embernek, a végső menedékhez kell fordulnia.

Önként érthető azonban, hogy az ilyen bukott exisztenciák, kik kellő képzettség, gyakorlat hiányában és csak idősebb korokban lépnek ipari pályára, silányabb munkájukért kellő díjazásban nem részesülnek.

Míg a mostani rendszer mellett előbb-utóbb minden paraszt koldusbotra jut, addig a törzsöröklési rendszer tekintélyes számú és jómódú gazdaosztály és értelmes, tanult, jól javadalmazott munkásosztály kialakulását fogja elősegíteni.

A végrehajtási törvény ama intézkedése pedig, mely megengedi, hogy bizonyos esetekben az ingatlan jutalékot terhelő tartozás miatt az egész ingatlan elárvereztessék, a törvény rég sürgetett novellájában bizonyára módosítani fog. Addig is a királyi közjegyzők erkölcsi kötelessége a hagyatéki tárgyalások alkalmával az örökösöket a vagyonszűkösség káros következményeiről fölvilágosítva, őket ennek megszüntetésére s osztályos egyezség kötésére serkenteni.

A válság főokát a hitelviszonyok rendezetlensége s a kisbirtok természetének megfelelő kölcsönök hiánya képezvén, behatóan ki kell terjeszkedni annak megállapítására, hogy a kisbirtokosok részére milyen természetű kölcsönök a legalkalmasabbak és minő intézetek vannak hivatva e hitel nyújtására?

A czélnek megfelelő kölcsönök természetének megállapításánál szem előtt kell tartanunk a kisbirtokos osztály különleges gazdasági viszonyait és hitelszükségeit.

A jelzálogilag biztosított nyugodt kölcsönön kívül, melynek rövid idő alatt való visszafizetésére a gazda az ingatlan jövedelméből nem képes, kisebb-nagyobb függőkölcsönre is szüksége van s ez legczélszerűbben személyi hitel alakjában vehető igénybe.

A személyi és jelzálogos hitel közötti éles megkülönböztetés azonban jelenleg föl nem található!

Az olcsó törlesztéses jelzálogos kölcsön csaknem teljesen hiányzik, ennek helyét főként a bekeblézéses váltókölcsön pótolja. De az ily kölcsön már a váltó természeténél fogva sem bír az állandóság jellegével s mert legtöbb esetben kezesek mellett nyújtatik: ezeket állandóan annak a veszélynek teszi ki, hogy a hitelező az adós elleni hosszadalmas jelzálogos per helyett közvetlenül ellenük lép föl váltóperrel.

Míg jelenleg a kölcsönök túlnyomó többsége személyi hitelen és kezességen alapszik, addig jövőre az ingatlant kell első sorban a

hitel alapjául állítani s a személyi hitelnyújtás a megfelelő térre szorítandó.

E kérdésnek különös fontossága van hazánkban, hol a kisgazda fizetési készsége és képessége bizonytalan s rossz termés, állatbetegség stb. miatt állandóan ki van téve a bukás veszélyének, a mi a kezesség révén mások anyagi romlását is maga után vonja.

A kisbirtok tehermentesítése csak olcsó törlesztéses záloglevél-kölcsönök által vihető keresztül.

A zálogleveleknek különös fontosságuk van főként a tökeszegény országunkban, hol a külföldi tőke ezidőszerint jó részben a pénzintézetek visszleszámitolásai útján jut el a kölcsönkérdőig. Míg jelenleg a londoni, berlini vagy párisi pénzpiacok tökefőlsége a bécsi, budapesti és kisebb-nagyobb vidéki intézetek váltótárczáin keresztül a kisbirtokoshoz jut, két százalékos olcsó pénzből 12—14⁰/₁₀₀-os uzsorakölcsönné válik s a 10—12⁰/₁₀₀ kamatkülönbözet a közvetítő pénzintézetek nyeresége marad.

A záloglevelek által azonban a tőkepénzes és adós közvetlenebb összeköttetésbe kerülnek: a tőkepénzes a 4—5⁰/₁₀₀-os záloglevél-kamat által a betétkamatnál jóval nagyobb és biztosabb jövedelemhez jut, a kisgazdára nézve pedig a záloglevél-kibocsátó intézet csekély kezelési jutalékával növekvő záloglevél-kamat többszörösen olcsóbb, mint a váltókölcsönké.

Vizsgálva, hogy e hitelreform keresztülvitelére a hitelintézeti alakzatok közül, melyek a legalkalmasabbak, első tekintetre tisztába lehet jönni azzal, hogy a nyereszkesedésre alapított vidéki takarékpénztárak, népbankok és önálló jellegű szövetkezetek nem jöhetnek figyelembe.

Ez intézetek mobilis takarékbetéteiket és visszleszámitolás útján szerzett tőkeiket hosszabb lejáratú törlesztéses kölcsönökbe nem köthetik le, a szükségyszerűleg kultivált váltókölcsönök s a könnyelmű hitelezés folytán előforduló gyakori veszteségek pótlása céljából pedig kénytelenek a jelzálogos kölcsönök után is oly magas kamatot szedni, hogy azt az ingatlan csekély hozadéka meg nem bírja.

Különösebb figyelmet érdemelnek azonban az 1898. évi XXIII. törvénycikk alapján alakult s az országos központ kötelékébe tartozó községi szövetkezetek, melyek pár éves fennállásuk alatt máris igen szép eredményeket értek el.

A szövetkezeti eszme térfoglalását bizonyítják a működésükre vonatkozó adatok, melyek szerint 1903-ban az erdélyi részekben 241 szövetkezet működött 983 községre kiterjeszkedőleg s 57.249 tag 4.243.000 korona törzs- és takarékbetéttel birt s körülbelül ennyi hitelt élvezvén a központtól: a kiadott kölcsönök összege hozzávetőleg 85 millió korona volt.

Tekintve, hogy a szövetkezetek túlnyomó része az utóbbi években alakult és hogy e 4.243.000 korona betét majdnem kizárólag a kisemberek filléreiből gyűlt össze: az elért eredmények igen fényes-

seknek mondhatók. Az új szervezet, mely a több évi próbát derekasan kiállotta, magában hordja mindama föltételeket, melyek a nagygyáfejlődéshez szükségesek.

Amde bármily szépek is az elért eredmények, akármilyen nagyarányú is ez intézmény fejlődése, az egyre fokozódó hiteligényeket egymagában mégsem képes kielégíteni. Hiszen a 85 millió kölcsönből az erdélyi kisbirtokra eső circa hét millió korona semmivé törpül a már föntebb kimutatott 230 millió korona magas kamatú kölcsön mellett, melynek konvertálása sürgősen szükséges.

E nagy föladatot egészen és egyedül a szövetkezetekre róni nem lehet és nem is szabad.

A szövetkezetek fejlődésének fokozatosnak kell lennie és ha az egész intézményt rázkódtatásoknak nem akarjuk kitenni, a terjeszkedésnek lépést kell tartania a nép gazdasági és ethikai fejlődésével.

A budapesti nagyobb záloglevél-kihocsátó intézetek előnyös föltételű kölcsöneikkel bármily fontos gazdasági missziót teljesítenek, a kisbirtok földhitelének rendezésére mégsem alkalmasak, minthogy az üzletkörükkbe tartozó nagyobb kölcsönök biztossága kedvéért fokozott óvatossággal és körültekintéssel járnak el s így a nagyobb precizitás a hitelnyújtást hosszadalmassá s a költségek a kis kölcsönt drágává teszik.

A kölcsönkérők személyi hitelére és megbízhatóságára támaszkodó községi hitelszövetkezetekkel szemben a kisbirtok tehermentesítésére alkalmasabbnak mutatkozik az 1879. évi XXXIX. törvénycikkkel alapított kisbirtokosok országos földhitelintézete, melynek szervezetével, működésével érdemes behatóan foglalkozni.

A hetvenes évek rossz termései nemcsak a középbirtokosok gazdasági viszonyaira voltak káros kihatással, hanem a kisbirtokos osztály ép úgy gömnyedt a nyomasztó helyzet s a széltében űzött uzsora súlya alatt.

A törvényhozás ekkor a magas kamatú adósságok konverziójának elősegítése céljából egy pár nagyobb és életképesebb záloglevél-kihocsátó intézetet különös kedvezményben részesített s a kisbirtokos osztály hitelviszonyainak rendezéséről a Kisbirtokosok országos földhitelintézetének megalapítása által gondoskodott.

Ez utóbbi intézet alaptőkéjéhez maga egy millió korona kamatmentes alapítványnyal járult, ezenkívül a Magyar Földhitelintézet és az Osztrák-Magyar bank részére biztosított kedvezmények egy részét, minő a záloglevelek adómentessége, a telekkönyvi kérvények soron kívüli ellátása, okiratainak különös bizonyító ereje, ez intézetre is kiterjesztette. Az üzleti szabályok értelmében a részvénytőkéket magán- és jogi személyek alapítványai helyettesítik, melyek után a tiszta jövedelemből 5⁰/₁₀₀ osztalék fizethető s így a nyereszkesedés lehetősége teljesen ki van zárva.

Az intézet 24 éves fönnállása alatt az alapítók intenczióit hiven követve, olcsó kamatú törlesztéses kölcsönök nyújtása által igyekezett a kisbirtokos osztály nyomasztó gazdasági helyzetén javítani,

ámde azon körülmény, hogy a hazai és külföldi tőke első sorban a nagyobb kölcsönökkel dolgozó jelzálogintézetek zálogleveleit és az állami kibocsátásokat kereste és nem mutatott kellő érdeklődést ez intézet záloglevelei iránt, másfelől a nehézkes szervezet, mely a vidéki fiókok hiányában kizárólag a központ tevékenységére támaszkodott, nem engedték, hogy az intézet a hozzá fűzött nagy várakozásnak mindenben megfeleljen a kisbirtoknak milliárdokra menő terheit nagyobb arányokban konvertálhassa.

Az utóbbi évek kedvezőbb pénzügyi viszonyai azonban a hazai és külföldi tőke figyelmét mindinkább ráterelték az intézet zálogleveleire, melyek úgy a kamatozás, mint a biztosság tekintetében kitűnőeknek bizonyultak s a fokozódó kereslet következtében árfolyamuk a névértéken jóval felül emelkedett.

A vezetőség lelkes, czéltudatos munkája, az újabbani fölállított vidéki képviselőségek tevékenysége oly nagyarányú lendületet adott az intézetnek, hogy az utóbbi években elért eredmények nemcsak kielégítő; de a jövőre nézve a legszebb reményekkel kecsegtetnek.

Működéséről beszéljenek az alábbi számok, melyek szerint 1903. év végéig 27.469 félnek összesen 90,930.500 korona záloglevélkölcsön fizettetett ki.

E kölcsönök az annuitások által részben törlesztetvén, az 1903. év végén fönnálló tőkék összege 64,003.040 koronát tett, melynek fele $4\frac{1}{2}\%$ -os, $\frac{2}{5}$ része 5% -os, $\frac{1}{24}$ része 4% -os záloglevelekben folyósított...

Tehát a fentebb elősorolt s figyelmet érdemlő körülményeket és okokat egybeveve, a kisbirtoki hitel reformjának keresztülvitelére legcélszerűbbnek nem új intézmények létesítése, hanem a meglevők közül főleg kettőnek, a Kisbirtokosok országos földhitelintézetének s az országos központi hitelszövetkezet kötelékébe tartozó községi szövetkezeteknek fejlesztése s ezek egyöntetű működésének biztosítása mutatkozik.

A munkakör akként osztandó meg, hogy a személyi hitelt első sorban a községi szövetkezetek, a reális hitelt pedig a Kisbirtokosok országos földhitelintézete nyújtsa.

Az utóbbi intézet egyedüli, de nagy és fontos feladata a kiscgazdák összes jelzálogos és függő adósságait, melyek a folyó jövedelemből pár év alatt ki nem fizethetők, hosszabb lejáratú, olesó kamatú törlesztéses kölcsöneivel konvertálni akként, hogy szükség esetén az ingatlan valódi becsértékének 50 – 70 százalékáig terjedő hitelt is nyújtsa.

És itt különösebb figyelmet érdemel a valódi becsérték megállapításának kérdése.

Nagyobb birtokoknál, ha az adó százszorosával számított, tehát a valódinál kisebb becsérték alapján a kölcsön nem adható meg: helyszíni becsü van hivatva a reális érték megállapítására. E szakértői szemle azonban tetemes költségbe kerül, melyet a nagybirtokos elvisel ugyan, ámde a kisbirtokos a fölveendő kisebb kölcsönnek olykor 10—20%-át kitevő becsüköltséget hordozni nem tudja.

Ha a kölcsönkérő a helyszíni szemle költségeit nem hajlandó viselni, legtöbb intézet a földadó százszorosát veszi alapul s annak felét, vagy egyharmadát adja kölcsönképen. Ez a becsérték azonban jóval kisebb a valódinál már csak azért is, mivel az adó alapjául szolgáló kataszteri felvétel, vidékenként más-más bizottságok által vitetvén keresztül, igen nagy eltéréseket mutat. Ezen kívül a konjunkturák változása, a vasut, bányá, a lakosság szaporodása átalakító befolyást gyakorolnak az ingatlanok értékére.

Az adóreform-munkálatok alkalmából készített kimutatások szerint a fizetett hasznbérek, mint hozadék alapján megállapítható valódi becsérték, főleg a kisbirtokoknál, melyek iránt a népesség szaporodása következtében a kereslet egyre növekszik — vidékenként 2—3-szor is nagyobb az adó százszorosánál.

Hogy tehát az ingatlan hitele a lehető legnagyobb mértékben kimeríthető lehessen, olcsó és czélszerű eljárással, az átlagos hasznbérjövödelmek, a helyi viszonyok és körülmények figyelembe vételével esetleg egész vidékekre, vagy falvakra kiterjeszkedő s így az egyesekre nézve kevesebbe kerülő szakértői becslés alapján állapítandó meg a valódi érték.

Az erdélyi kisbirtokok hozzávetőleges becsértéke 555 millió koronát tesz ki s tekintve, hogy nem minden kisbirtok van megterhelve: 400 millió koronában véve fel a megterhelt földek s 50 millióban a belsőségek értékét — ez alapon mintegy 150 millió korona törlesztéses kölcsön helyezhető el.

Erdély hitelstatisztikája szerint a kisbirtokos osztály adósságai hozzávetőleg 264,117.000 koronát tesznek s ebből levonva a Kisbirtokosok földhitelintézete által konvertálandó 150 milliót, 114 millió korona függő kölcsön marad fenn, ezenkívül a magán tőkepenzesek által nyújtott személyi kölcsönök, melyek a megfelelő adatok hiányában a hitelstatisztikában nem vétettek föl, de hozzávetőleg legalább is 30 millió koronára tehetők, úgy hogy összesen czirka 144 millió koronában vehető fel ama függő terhek összege, melyeknek néhány évtized alatt való konvertálása a községi szövetkezetek feladata. E 144 milliónyi kölcsön fedezetéül fog szolgálni az adósok és kezesek egyéni megbízhatóságán és munkaerején kívül első sorban az ingatlanoknak a törlesztéses kölcsönökkel nem terhelt értéke, továbbá a 180 millió koronányi marha-állomány, 16 millió korona értékű gyümölcsfa, ezenkívül a gabonakészletek, gépek stb. stb., végül a kölcsönök nagyobb biztosítására szolgál a törvény által nyújtott különös kedvezmény, melynél fogva a szövetkezetek per esetében tagjaik összes ingó vagyonára, illetve azok árverési vételárára elsőbbségi joggal bírnak.

A szövetkezetek feladata továbbá a termelés fokozásához szükséges eszközök, gépek beszerzése, közös magtárak felállítása stb., a mi mind nagy tőkét köt le a szövetkezetek vagyonából.

Ez intézetek azonban jelenleg tőkéjük nagy részét jelzálogos kölcsönökbe fektetve, állandóan pénzhányban szenvednek, minek

folytán a kölcsönkérőknek hosszú ideig várniok kell, míg a megszavazott kölcsönre szükséges pénz a tagok betéteiből összegyűl. A hitelnyújtás lassúsága pedig a tagokat igen sokszor a kínálkozó üzlettől és annak hasznától fosztja meg.

Ha a szövetkezetek jövőre fokozatosan felszabadulnak ama nehéz kötelezettségektől, melyeket jelenleg a jelzálogos kölcsönök konverziója ró rájuk, fokozott mértékben fordíthatják tőkéjüket a tagokra nézve hasznosabb s az intézmény céljának megfelelőbb üzletágak művelésére: fogyasztási-, termelő-, értékesítő-, magtár-, pince- stb. szövetkezetek alapítására s a tagok személyi hitelének gyors kielégítésére.

A fent körülírt feladatok végrehajtására a szövetkezetek jelenlegi szervezete is alkalmas, legfeljebb a fejlődés követelte kisebb módosítások s a községi szövetkezetek számának szaporítása mutatkozik kívánatosnak. Ellenben célszerű és szükséges, hogy a kisbirtokosok országos földhitelintézete, a rá háruló nagy feladatok sikeres megoldása érdekében üzleti szabályait és belső szervezetét megfelelően módosítsa.

Első rendű és fontos teendő az intézet decentralizációja. A jelenlegi vezetőség az évi 10—12 millió koronányi új kölcsön lebonyolításával s az adminisztrációval máris annyira túl van terhelve, hogy a legnagyobb ügybuzgósággal alig képes a nagy munkát elvégezni. Hát még a jövőben, mikor egyetlen vidékről több kölcsönkérvény fog érkezni, mint a mennyi most jön az egész országból.

A decentralizáció akként viendő keresztül, hogy az egyes országrészekben, minő a Duna-Tisza-közé, Erdély stb. az eddiginél szélesebb hatáskörű képviselőségek állítandók fel s ezek mellé rendelt s a vidék kiválóbb gazdáiból és szakértőiből alakított becsült bizottságokra bízandó a kölcsönkérvények elbírálása.

Ily képviselőség felállítása különösen szükséges az erdélyi részekben, hol legnagyobb a tőkeszegénység, legelviselhetetlenebbek a kamatterhek s az egész országhoz viszonyítva aránylag legtöbb a kisbirtok. Ezzel szemben az intézet 64 milliónyi kölcsönéből ez ideig csupán 2,5% van az erdélyi részekben elhelyezve, jóllehet az országban levő 2,771.111 kisbirtoknak 16%-a az erdélyi részekre esik.

Az intézet ugyan a legutóbbi időben állított fel az erdélyi részekben képviselőséget, és pedig Marosvásárhelyen, a székely akcióval kapcsolatosan. Ám meglehet, hogy Marosvásárhely, különösen a keleti székely vármegyék fizikai központjának inkább tekinthető, mint Kolozsvár, de a közlekedési eszközök tökéletességének korszakában nem annyira a fizikai, mint inkább a kulturális, gazdasági góczpontok veendő figyelembe s a marosvásárhelyi képviselőség működési tere is legfeljebb egy pár szomszédos székely vármegye lehet; ezzel szemben kívánatos és szükséges, hogy a nyugati vármegyék részére Kolozsvárt szintén képviselőség állíttassék fel.

E szélesebb hatáskörrel felruházandó képviselőségek ideális feladata lesz vidékük gazdasági életének és hitelviszonyainak beható

tanulmányozása mellett a gazdasági viszonyokról vidékenként, sőt községenként állapotrajzot készítve s a nép gazdasági fejlődését éber figyelemmel kísérve, ott lépni fel a segítő kézzel, hol arra a legnagyobb szükség van.

A néppel való élénk és közvetlen érintkezés s a kölcsönnevők erkölcsi és anyagi viszonyainak, fizető képességének, a lakosság specziális természetének alapos ismerete feltétlenül szükséges a kisbirtokosokra bázisozó intézet szoliditása, kölcsöneinek biztossága szempontjából.

Mert a hol a népben a fizetési készség hiányzik s a követeléseket csak perrel, árverés útján lehet behajtani, hol a lakosság nagyobb mérvű kivándorlása következtében az ingatlanok értéke tetemesen esökken, vagy a hol a falu népe konokul összebeszélve árverés alá kerülő ingatlant sem árverésen, sem azután semmi áron meg nem vesz, ott a kölcsönnyújtásnál a legnagyobb óvatossággal és körültekintéssel kell eljárni, mert különben az intézet tetemes károkat szenvedhet.

A néppel való közvetlen érintkezés fentartása czéljából a képviselőségek feladata az egyes vidéki góczpontokba, különösen a telekkönyvi hatóságok székhelyeire hosszabb-rövidebb időre szakképzett hivatalnokokat küldeni ki a végből, hogy a kölcsönkérőknek előszóval is felvilágosításokat adjanak, kérvényeiket előkészítsék s a hol szükséges és keresztülvihető, a telekkönyvi állapotokat már előre rendezzék. Egyszóval a képviselőségeknek módot kell nyújtaniok arra, hogy a hitelre szoruló kisemberek a zsaroló és tolakodó ügynökök közvetítésének kizárásával közvetlenül az intézethez, vagy annak megbízottjaihoz fordulhassanak. Különösen fontos e közvetlen érintkezés fejlesztése épen napjainkban, mikor a foglalkozás nélküli kétes existenciák egész raja lepi el a városokat és falvakat s házug rábeszéléssel, hihetetlenül előnyös feltételek kilátásba helyezésével félrevezetik és kifosztják nemcsak a tapasztalatlan falusi, hanem az intelligensebb városi lakosságot is.

A hitelreform megvalósítására alkalmas intézmények feladata és munkaköre megállapítván, most már az képezi kérdés tárgyát, hogy a konverzióhoz szükséges tőke, mely magában az erdélyi részekben 250 millió koronánál is többet tesz — mi módon és honnan szereztessék be?

A községi szövetkezeteknél, mint láttuk, a tőkének mintegy fele a tagok törzs- és takarékbetéteiből, másik fele a központ által nyújtott hitelből áll. Itt tehát a törekvésnek első sorban arra kell irányulnia, hogy a betétek álladéka növekedjék. Ámde a kis existenciák betéteinek szaporodása korántsem tarthat lépést a hiteligenyek növekedésével. A kisgazda ugyanis a termelés folytán előálló tökefeleslegét régi adósságai törlesztésére, gazdaságának kibővítésére, építésre, földvásárlásra fordítja s a legritkább esetekben, akkor is csak rövid időre helyezi takarékpénztárba.

A népbankoknál és takarékpénztáraknál elhelyezett betétek

tekintélyes része árvapénzekből s a közalapítványok és egyletek kezelése alatt álló tőkékből gyűl össze, melyek éveken keresztül csaknem egészen változatlanul heverve, bizonyos állandóság jellegével bírnak s a pénzintézeteknek éltető lelkét képezik.

E tőkék közül, főként az árvapénzek nagy része, a kisbirtokos osztálytól, tehát a produktív termeléstől vonatik el. A takarékpénztárak váltókölesőnei útján visszakerül ugyan ismét a termelés fokozása céljából a kisbirtokos osztályhoz: de már három-négyszeres kamat mellett.

Általában a felekezeti, kulturális és jótékonyági intézetek, az alapítók nemes intenczióinak akkor felelnek meg leginkább, ha a rendelkezésükre álló s a produktív termeléstől elvont tőkéjükkel a szövetkezetek s más humánus célú pénzintézetek útján a segítségre leginkább reá szoruló kis exisztenciák termelését s ezzel vagyonozódását mozdítják elő.

Hitelviszonyainkat általánosságban szemlélve a fennebb vázolt tarthatatlan állapotok okát nem a tőke abszolút hiányában, hanem inkább a tőke czélszerűtlen elhelyezkedésében s a hitelintézmények nem megfelelő szervezetében találhatni. A hitelreform kérdésénél is nem annyira arról lehet szó, hogy a szükséges tőke honnan szereztessek, mint inkább arról, hogy a meglevő és csaknem gyümölcsözetlenül heverő tőkék mi módon vonhatók be az akcióba?

Hogy a tőkepenészesek vagyonukat szívesebben helyezik $3\frac{1}{2}$ és 4%-os kamat mellett takarékpénztári betétekbe, mikor a községi szövetkezetek $5-5\frac{1}{2}\%$ kamatot adnak s az állampapírok és záloglevelek jövedelme is nagyobb a betéti kamatnál, ennek oka egyfelől a széleskörű összeköttetésekkel dolgozó takarékpénztáraknak a betétek szerzésére irányuló élénk akciójában, másfelől ama téves közhittelemben keresendő, mely szerint a takarékbetétek mobilisabbak és könnyebben pénzzé tehetők volnának, mint az értékpapírok.

Am meglehet, hogy egyik-másik nagyobb pénzintézet, mely túlnyomólag üzleti váltókkal dolgozik, kellő mennyiségű készpénzzel, megfelelő visszleszámitolási hitellel rendelkezve elég mobilitással bír arra, hogy szükség esetén nagyobb mérvű betétvisszafizetésekre is képes legyen, ámde a kisebb intézetek, melyek e biztosítékokkal nem rendelkeznek, betétvisszafizetéseiket csak addig tudják simán lebonyolítani, míg a visszleszámitolási hitel tőlük meg nem vonatik.

E betéteknél még normális viszonyok között is biztosabbak és könnyebben pénzzé tehetők a záloglevelek, melyek iránt a külföldi tőke érdeklődése egyre fokozódik s melyeknek árfolyama még nagyobb válságok idejében sincs figyelemreméltó hanyatlásnak kitéve.

A záloglevelek iránti vásárlási kedv fokozása végett törvényhozásilag kötelezni kell a pénzintézeteket, hogy takarékbetéteiknek bizonyos nagyobb százalékát óvadékképes értékpapírokba, különösen záloglevelekbe helyezték. Takarékbetéteik akadálytalan visszafizetésének s általában mobilitásuknak biztosítása is ezt kívánja.

Szintén törvényhozásilag rendelendő el, hogy az árvapénzek

és a közalapítványok tőkái záloglevelekben és szövetkezeteknél helyeztessenek el.

Ez által az erdélyrészi pénzüzeteknél elhelyezve levő circa 197 millió korona takarékbetét s az árvapénztárakban kezelt több milliányi vagyon tekintélyes része a hitelreform céljaira fog szolgálni.

A fönnebbieken adattak elő röviden és vázlatosan amaz eszközök és módok, melyek által a kisbirtokos-osztály hitelviszonyainak rendezése megvalósítható.

A multak mulasztásai és sorscsapásai a jelenkor vállaira nagy és nehéz föladatokat rónak, melyek csak az állam és társadalom egyöntetű, kitartó munkássága által oldhatók meg. S a nagy munkában részt kell vennie a társadalom minden tényezőjének: a nép szellemi vezetőinek, a papoknak és tanítóknak épűgy, mint a földesuraknak és a közigazgatás tisztviselőinek; a pénzüzeteknek s általában a tőke embereinek, kikre a kezűk között lévő nagy vagyon nemcsak előnyöket és jogokat ruház, hanem egyűttal nehéz kötelezettségeket is ró.

Nemcsak a humanizmus, hanem mindnyájunk létérdeke követeli, hogy e társadalmi osztályt, melynek pusztulása, szétszűllése az államhatalom veszedelmes gyöngűlését s a jogrend lazulását idézné elő — elveszni ne hagyjuk.

A föladat annál könnyebb, mert nem áldozatokra, csupán arra van szűkség, hogy a nagytőke és a pénzüzetek s általában az illetékes faktorok egyényi érdekeiket magasabb közgazdasági szempontok szem előtt tartásával mozdítsák elő.

Ha ezeken kívül altruizmus és az elhagyott nép igaz szeretete is át fogja hatni az illetékes tényezők munkásságát, úgy a hitelreform nemcsak a nemzetvagyon tetemes gyarapodását s a magyarság erő- és számbeli növekvését fogja előmozdítani, hanem a nemzetiségekben a magyar intézmények s a haza iránti tiszteletet és szeretetet is hathatósan meg fogja szilárdítani.

